

קניית פירות בשוק ללא השגחה של מערכת

כשרות

הרב יואל פרידמן

הצגת הבעיה

מצויים פירות ערלה בשוק, והשאלה היא האם מותר לקנות שם לכתחילה פירות, אף שייתכן שבין הפירות שקונה יהיו פירות ערלה.

השאלה היסודית היא איך להתייחס לפירות השוק: האם יש להם דין של פריש או של קבוע.

א. פירות השוק לדעת הבית יוסף והשולחן ערוך

הבית יוסף (סי' רצד, בדק הבית) מנסה למצוא היתר לשתות יין מכרמים של גויים לאלו הגרים בארץ ישראל. הוא כותב דבריו בעקבות תרומת הדשן (שו"ת סי' קצג) וראשונים נוספים שמתירים בחו"ל לשתות יין מכרמי הגויים אף שיש רגילות לבצע הברכה לגפנים, הגורמת למציאות של יבול פירות ערלה. תרומת הדשן מתיר בחו"ל, שכן אנו פוסקים שם כדעת המיקל, ואף שאין הלכה כראב"י שאין מונים שנות ערלה חדשות בהברכה, פוסקים כמותו בחו"ל. הבית יוסף שואל 'היאך יהיו מותרים לאכול ענבים' בא"י? הוא מזכיר את המשנה דלעיל ומחלוקת ר' יוסי ורבנן, ובהמשך מביא שתי סיבות להיתר:

...רבי יוסי אומר אף יתכוין ללקוט ויעלה באחד ומאתיים והלכה כרבי יוסי משום דאמוראי מפרשי טעמיה וכן פסק הרמב"ם בפרק יו מהלכות מאכלות אסורות (הכ"ה) ועל פי זה יש להתיר דמסתמא לנטיעה אחת של ערלה יש מאתיים של היתר

ועוד יש להתיר מטעם אחר משום דקודם שיעברו שני ערלה אינם עושים פירות ואם עושים הם דקים וקלושים שאינם ראויים לעשות מהן יין אך למכריכים אם אינם פוסקים אותם מאביהם עד שהם נפסקים מאליהם ואז ודאי עושה יין טוב צריכים אנו לטעם ראשון.

לפי התירוץ הראשון אנו פוסקים כר' יוסי שמותר לכתחילה ללקוט מן הנטיעות שיש ביניהן גם ערלה כרמב"ם. וכיוון שבוודאי יש כנגד נטיעת הערלה מאתיים נטיעות של

* פורסם באמונת עתיד 84, עמ' 32.

היתר מותר. תירוץ נוסף: העצים 'דקים וקלושים' בשנים הראשונות, ואין להם יכול כלכלי, ולכן בוודאי הענבים שקונה הן מן ההיתר.

בשו"ע (יו"ד סי' רצד סעי' יז) פסק:

אע"פ שמנהג עובדי אדמה להבריק גפנים בכל שנה, מותר לשתות יין מגפני העובדי כוכבים, משום דספק ערלה מותר. ואפילו בכרמים שישראל עובדים אותם ומברכים אותם בכל שנה, מותר, משום דמבריק ומרכיב אינו חייב בערלה אלא בארץ אבל לא בחוצה לארץ.

ויש למצוא היתר גם לבני ארץ ישראל ביין של כרמי העובדי כוכבים, משום דרובא דגפנים לאו ערלה נינהו. ואפילו בכרמים שידוע ודאי שיש בהם ערלה, יש להתירה משום דקודם שיעברו עליה שני ערלה אינם עושים פירות, ואם עושים, הם דקים וקלושים שאינם ראויים לעשות מהן יין.

בחלקו הראשון מתייחס השו"ע להיתר אכילת ענבים בחו"ל, (ועוד נחזור לכך להלן). בחלקו השני מביא השו"ע את טעמו השני שבבית יוסף שהעצים 'דקים וקלושים' והוא לא מביא את טעמו הראשון שנטיעת הערלה בטלה במאתיים. משמעות הביטול במאתיים שבעיקרון מדאורייתא בטל ברוב, ומדרבנן בטל במאתיים. אך אם סוברים אנו שיש לנטיעות ולפירות דין קבוע, אין ביטול ברוב ואין ביטול במאתיים, אלא 'כמחצה על מחצה דמי'.

הגר"מ אליהו¹ רוצה ללמוד מן ההבדלים שבין תירוצי הבית יוסף לבין פסקו של השולחן ערוך, שר' יוסף קארו נוקט בשו"ע שיש להתייחס לפירות השוק כאל קבוע. לדעתו חלוק הבית יוסף על הרדב"ז (שו"ת ח"א סי' תקפ) שכתב בפירוש שמותר לקנות פירות מן השוק, כיוון שיש להם דין של פריש ואזלינן בתר הרוב.

יש מי שתמה² על מאמרו של הגר"מ אליהו, איך ייתכן שהשו"ע סובר שיש לפירות דין קבוע, הרי מדובר בכרמים של גויים, וכלל נקוט בידנו שכשאצל ישראל הוי קבוע אצל גוי נחשב פריש. אולם כתבו תוספות בחולין (צה ע"א ד"ה הכא) שאם ראינו שהגוי לקח מן הקבוע, כיוון שלנו נולד הספק במקום הקביעות, אף שהחפץ ביד הגוי – אסור; וכן פסק

1. 'פירות ערלה בשוק רוב או קבוע', התורה והארץ א, עמ' 11-22.

2. הרב ראובן אוחנה, אור תורה אדר תשנ"ג, סי' פג; ועי' במאמרנו שמגיב להנ"ל בס' התורה והארץ ג, עמ' 429-431.

הרמ"א (סי' קי"ג). לכן בנד"ד שהוא רוצה ללקוט את הפירות מן הכרם עצמו, אף שבעל הכרם הוא גוי, הוי קבוע.

אמנם מסקנתו של הגר"מ אליהו אינה נראית מסיבה אחרת, שכן המדובר בפירות בשוק שלא אנו הפרשנו אותם ממקום קביעותם. ולכן אפילו נטיעת ערלה בין נטיעות נחשבת לקבוע כאן הפירות כבר פרשו ונתערבו בין שאר פירות השוק מאותו המין.

הבחנה זו נלמדת בשו"ת הרדב"ז שם, שמתיר לאכול מן הענבים כשקונה אותם בשוק, ומאיך כתב שיש מקום להחמיר כאשר האדם לוקט מן הכרם עצמו. וז"ל:

...הקדמה ז' כל דפריש מרובא פירש למדנו מהקדמה זו דכיון שאינו לוקח ממקום קביעותו אע"ג דיש שם כרם ידוע של ערלה מותר... ולפיכך אני אומר כי לאכול שם [במטע] אשכול של ענבים אסור דאיכא למיחש שמא מן הערלה נלקט...

ואין סיבה לומר שהשו"ע חלק דברי הרדב"ז בקונה מן השוק.

שו"ת מנחת יצחק שם, רצה ללמוד מן השו"ע להיפך מהגר"מ אליהו. לדעתו יש להסיק מן הרישא של השו"ע שיש להתייחס לפירות השוק כפריש.

המנחת יצחק סמך יתדותיו על ביאור הגר"א לשו"ע שם ס"ק נב:

ויש למצוא כו'. כמ"ש בב"ב כ"ד א' לימא כו' וכ"ש בכה"ג.

בגמ' ב"ב שם נאמר: 'ההוא חצבא דחמרא דאישתכח בפרדיסא דערלה, שריא רבינא'. ומתבאר בגמ' שאין חוששים שמא היין שבחבית הוא מכרם הערלה בו נמצאה החבית, כי הגנבים לא היו מתעכבים בכרם כדי לעשות את היין במקום. למדנו מכאן, שכיוון שהיין אינו מן הכרם, אזי יש לילך אחר הרוב כי כל דפריש מרובא פריש, וע"כ כתב הגר"א 'וכ"ש בכה"ג' שאינו לוקח את היין מן הכרם אלא קונה את הענבים בשוק. אמנם לענ"ד יש לפקפק בראיה זו לנד"ד, כי גם בשו"ע וגם בגמ' ב"ב מדובר שהכרמים שייכים לגויים, ולכן בוודאי שאם הפירות אינם במקום הקביעות, יש להתייחס אליהם כאל פריש.³ אך בימינו שהשווקים מלאים בפירות של ישראל ייתכן שהדין שונה.

3. כך ברש"י ב"ב שם ד"ה לימא שאמנם הכרם הזה הוא של ישראל אך רובא דעלמא הם של גויים; וכן בתוס' ד"ה ואצנועי: 'וא"ת מכ"מ יהא אסור דרובא דעלמא נכרים...'

בפירות השוק בימינו ישנן כמה שאלות:

1. האם יש לפירות השוק דין פריש, כי לגבי האדם הקונה הספק מתעורר בשוק, או שמא יש להחיל על הפירות דין קבוע כי המוכר ירד למטע ולקח משם את הפירות ותחילת הספק היה במקום המטע.
2. ייתכן שאם המוכר אינו שומר תורה ומצוות, לא התעורר אצלו שום ספק, ולכן הפירות ייחשבו כפריש.
3. ייתכן גם שנהג המשאית שמעביר את הפירות הוא גוי, וכאמור לגביו אין ספק, נמצא שהספק מתעורר במקום הפרישה. בשאלות אלו נטו רוב הפוסקים להיתר: כך פסק החזון איש, יו"ד סי' לז ס"ק יד; דרך אמונה, הל' מע"ש פ"ט ס"ק מח (עמ' שנא); שו"ת מנחת יצחק, ח"ז סי' צו; שו"ת יביע אומר, ח"ו יו"ד סי' כד; ישועת משה, א יו"ד סי' יד; ובכל אלו ועוד ע"י במאמר הרב יעקב נבון, תחומין ו, 'לשאלת הערלה במציאות ימינו', עמ' 383-426.

ב. פירות ערלה בשוק בשכיחות של מיעוט מצוי

בס' דרך אמונה שם, כתב בציון ההלכה ס"ק מח כך:

מ"מ למעשה הורה להקל בזה אך כשיש רשימות איזה ערלה ואפשר לברר בקל אין להקל וכ"ז במינים שמיעוט דלא שכיח הוא ערלה אבל במינים שיש עשרה אחוזים ערלה שבזה כתב במשכנות יעקב דמקרי מיעוט המצוי ואסור, בזה לא דן מרן ז"ל ולכאורה יש להחמיר...

וכן סובר גם הרה"ג יעקב אריאל שיש להחמיר במיעוט מצוי (חבל נחלתו לרב יעקב אפשטיין, ח"ג, עמ' 152-153). איך נדע אם יש שכיחות של מיעוט מצוי במין מסוים של פירות? מקובל היום להסתמך על רשימותיו של ד"ר משה זקס (המכון לחקר החקלאות עפ"י ההלכה), ניתוחיו ומיון הפירות לפי שכיחות הערלה שבכל מין. ראוי לציין שד"ר משה זקס מבסס את מסקנותיו על בסיס נתון אחד והוא מספר הנטיעות שמתבצעות בארץ ישראל בכל מין. הוא אינו לוקח בחשבון את המטעים שנמצאים בפיקוח הרבנות או גורם כשרותי אחר, והוא גם אינו לוקח בחשבון את הנטיעות של שתילים בגוש שהיה בהם פיקוח של גורם כשרותי, ומניין שנות הערלה בהם הוא מעת נטיעת השתיל במשתלה. כמו"כ הוא אינו מתחשב בכך שיש חקלאים שאינם מוכרים ומשווקים פירות ערלה כגון

שהם שומרי מצוות. נמצא ששכיחות הערלה לפי רשימותיו של ד"ר משה זקס, היא כבי' גדולה, ובאמת השכיחות היא נמוכה הרבה יותר.⁴

לגופם של דברים מבחינה הלכתית, הגר"ש וואזנר בשו"ת שבט הליי ח"ה סי' קנו, מערער על הצורך לחשוש למיעוט מצוי, והוא כותב כך:

אבל ענין המצוי לענ"ד היינו שהופעת המיעוט ומציאותו הוא מצוי הרבה דכל רוב בהמות שבעולם ובכל מדינה ומדינה מוחזקים גם במיעוט טריפות מחמת סירכות הריאה, וכיו"ב לענין ושטין בסי' ל"ג, וכיו"ב לענין רוב מצויין אצל שחיטה מומחין (לדעת קצת ראשונים) וכיו"ב ריסוק האיברים דבית הרחם שכי' הר"ן, ז"א דלעולם אין רוב כשרות בלי שיהי' מלווה גם ממיעוט טריפות (מה שאינו מוכרח בשאר טריפות וכיו"ב) והמיעוט מלווה את הרוב בכל מקום ובכל עת, **וזה הוכחה שזה ענין טבעית מציאותו לגדל רוב כשרות ומיעוט טריפות** וכתבתי הוכחה לזה, ועיין עוד לעיל סי' פ"ה, ובמציאות זה אין נפ"מ כמה אחוזים רק העיקר שלא משכחת רוב בלי מיעוט יעש"ה וע"כ לענין ערלה עדין צריך לעיין בזה.

הגר"ש וואזנר טוען שבדרך כלל אנחנו חוששים למיעוט מצוי כאשר המיעוט אינו נתון סטטיסטי גרידא, אלא כאשר הוא נובע ממציאיות טבעית. למשל מיעוט מצוי בחרקים נובע ממציאיות טבעית של משיכת חרקים למיני פירות וירקות מסוימים. אך כאשר הנתון הזה נובע ממעשה האדם הוא אינו מיעוט המצוי. ולדוגמה בערלה, בשנה אחת מחליטים הרבה נוטעים לטעת נטיעות חדשות ואילו בשנה אחרת יש מעט נטיעות. אך במאמרנו 'חובת הבדיקה של פירות נגועים במיעוט מצוי' תחומין כט (תשס"ט) עמ' 311 הוכחנו שמצאנו חשש של מיעוט מצוי גם במקרים שאינם נובעים ממציאיות טבעית, וכתבנו שם כך:

עם זאת, מצאנו שחז"ל חששו למיעוט מצוי גם בתופעות שאינן טבעיות קבועות, אלא ששכיחותן הסטטיסטית היא של מיעוט מצוי. לדוגמא: מיעוט ניצלים ממים שאין להם סוף (תוס' יבמות לו, ב ד"ה הא), מיעוט ולדות נפלים (תוס' נדה מד, ב ד"ה דקים), מיעוט גוססים חיים (רמב"ם, הל' גירושין ו, ח), מיעוט שוחטים אינם מומחים (שו"ע יו"ד א, ב), בדיקת ציצית (או"ח ח, ח), סופרי סת"ם מומחים ובדיקת תפילין (או"ח לט, י), מיעוט עמי הארץ אינם מעשרים (תוס' שבת יג, א ד"ה רבא), מיעוט

4. לאחרונה גם הרכנות הראשית לישראל מפיקה רשימות, מיון וציון אחוזי ערלה לפי מינים, ובאמת לפי רשימות אלה, שכיחות הערלה במינים השונים נמוכה יותר מזו המצוינת ברשימות ד"ר משה זקס.

מקדשי והדר מסבלי (קידושין נ,ב), בדיקת מזוזה (יו"ד רצא,ט), מקוואות (שקלים פ"א מ"א), ובדיקת שערות של גדול וגדולה (ב"ב קנא,א; ועי' פרי-מגדים או"ח א"א נה,ז).

הרב יעקב אפשטיין בספרו 'חבל נחלתו' (שם), טוען שתי טענות נוספות, שבגינן אין לחשוש למיעוט מצוי בפירות השוק:

1. מצאנו שחוששים למיעוט מצוי לכתחילה (שו"ע יו"ד סי' פד סעי' ח) ובמקום שאפשר לברר ולהוריד את האיסור. לא מצאנו שאסרנו במיעוט מצוי כאשר אין שום אפשרות לברר ולהוריד את האיסור מן החפץ הנידון (חבל נחלתו, שם, עמ' 146).
2. הרב אפשטיין טוען גם שלא בכל המקרים חששנו למיעוט מצוי, וכדוגמה הוא מביא מקרה שאדם מצא בעיר חתיכת בשר כשבאותה עיר ישנן שלוש חנויות שמוכרות בשר: שתיים מהן מוכרות בשר כשר ואילו אחת מהן – בשר טרף. במקרה זה נפסק בשו"ע סי' קי סעי' שכיון שהאדם מצא את הבשר במקום הפרישה, כל דפריש מרובא פריש. ולכאורה יש כאן 1/3 איסור והוא בוודאי מיעוט המצוי, מדוע א"כ לא נחשוש למיעוט המצוי? (חבל נחלתו, שם, עמ' 148).

1. לגבי טענתו הראשונה של הרב אפשטיין נראה לענ"ד שהדברים נכונים,⁵ אלא שהרה"ג יעקב אריאל טוען כנגדו שכיום ניתן לקנות פירות במקומות מושגחים, ו'קניה במקום מושגח זומה לאפשרות לברר ואין לסמוך על הרוב במקום שאפשר לברר'. אמנם עצם ההנחה שקנייה במקום מושגח זומה לאפשרות לברר עדיין צ"ע, כי כאמור במיעוט מצוי לא אסרו את החפצא אלא חייבו לברר שהוא שייך אל הרוב ואינו מן המיעוט. קנייה במקום אחר המושגח אינו ממין הטענה, והיא אינה מבררת כלום לגבי הפירות מהשוק עליהם אנו דנים. זוהי פעולה עוקפת את הבירור ואף שהיא לכתחילה ייתכן שזאת לא חייבו חכמים. ועי' באגרות משה יו"ד סי' לה, שדן על בית חרושת שמייצר סלט מכרוב, וסובר שלגבי האדם הקונה מבית החרושת, נחשב כדיעבד כיוון שהסלט מגיע אליו במצב שכבר אינו יכול לבדוק. אמנם שם כתב ש'בעלי נפש מן הראוי שיחמירו על עצמן להחשיב זה לכתחילה, ומכל מקום מעיקר הדין הוא לא חייב את הקונה לקנות במקום אחר או להכין את הסלט כרוב בעצמו.

2. כדי להשיב על טענתו השנייה יש להשיב ולהקדים את הסברת המושגים כפי שמסבירם ר"ש שקאפ בשערי ישר (שער ג, פרק א, ד), שיש שתי קטגוריות לגבי היחס

5. ויש להביא ראיה לכך שחוששים למיעוט מצוי לכתחילה בלבד מדין עבר ובישל שמותר, שהרשב"א (תורת הבית תורת הבית ג שער ג) כתב שני טעמים להיתר: 'דדוקא לכתחילה... ועוד דהכא איכא תרי ספיקי...'; ובביאר הגר"א (לשו"ע סי' פד ס"ק לב) הביא את שני הטעמים.

של המיעוט והרוב. יש רובא דאיתא קמן, שאינו בירור המציאות אלא הנהגה דינית ולעומת זאת רובא דליתא קמן שהוא בירור המציאות. הן ביטול ברוב והן הליכה אחרי הרוב (כגון ט' חנויות) שייכות לקטגוריה הראשונה, ובאלו בעיקרון אנו אומרים שהאיסור נהפך להיות היתר.⁶ ברובא דליתא קמן שהוא כאמור בירור המציאות, המיעוט אינו בטל, ולכן נחלקו ר' מאיר ורבנן, אם חיישינן למיעוטא אם לאו; ברובא דאיתא קמן לא נחלק ר' מאיר מעולם, וגם לדעתו המיעוט בטל ברוב.⁷ הדין של מיעוט מצוי וגזירת החכמים לחשוש למציאות זו היא בקטגוריה של רובא דליתא קמן, ובעוד שנוקטים להלכה כחכמים שאין חוששים למיעוט, חששו במיעוט המצוי. לאור הנ"ל השאלה ששאל הרב אפשטיין אינה קשה, שכן במקרה של ג' חנויות באמת אין חוששים למיעוט המצוי, כי זהו מקרה של רובא דאיתא קמן, ומיעוטא כמאן דליתא. לעומת זאת בקניית פירות בשוק, אין מדובר בחנויות ספציפיות המוכרות כשר או ערלה, אלא במציאות כללית של נטיעות בארץ ישראל ושיווק הפירות בשנה השנייה והשלישית לנטיעתם. הדיון במקרה זה שייך יותר לקטגורייה של רובא דליתא קמן ולכן יש מקום לחשוש במיעוט מצוי.

סיכום

- א.** ברמה העקרונית ההלכתית, מותר לקנות פירות בשווקים, שכן שכיחות פירות הערלה בשווקים, קטנה, וכל דפריש מרובא פריש.
- ב.** בפירות ששכיחות הערלה גבוהה ממיעוט המצוי, יש להימנע מלקנותם שם, שכן מן הדין חוששים למיעוט המצוי. המקרים המעשיים לכך הם, פירות בכירים ואפילים, או פירות מיוחדים, אקזוטיים וכדו'.
- ג.** **להלכה ולמעשה**, בוודאי עדיף לקנות במקום מושגח, אם זה חנויות שעומדות תחת פיקוח רבני צמוד ואם ברשתות גדולות שיש בהם השגחה כוללת במקום הריכוז שמהם מחולקים הפירות לסניפים השונים.
- ד.** ההיתר שנאמר לעיל הוא רק למקרים של דיעבד, או למקרים שאין אפשרות לקנות ברשתות גדולות וכן למקרים שמחיר הפירות בשוק החופשי נמוך בהרבה מן המחיר בחנויות המושגחות או מזה הנמכר ברשתות.

6. ע"י שם בסוף פ"ד שאף שכולל דין הליכה אחר הרוב (ט' חנויות) בכלל רובא דאיתא קמן, עושה בחנה בינה לבין ביטול ברוב. ט' חנויות וכל דפריש הוא היתר הנהגה, ואילו ביטול ברוב הוא היתר במציאות.

7. הר"ש שקאפ מוכיח כן ממדכי, חולין פרק י' (הזרוע) ס"י תשלו.

נספח: פירות ערלה בשוק - סקירה

הקדמה

לצורך ליבון ובירור הצדדים המעשיים של שיווק הפירות במדינת ישראל ומערך הכשרות למניעת שיווק פירות ערלה, נפגשתי עם אג' מיכאל קורצווייל (המדור למצוות התלויות בארץ, הרה"ר לישראל) ועם הרב חיים זגן (מח' הכשרות, הרה"ר לישראל). להלן דו"ח הפגישה.

כיוון שהסקירה להלן היא משנת תש"ע, ייתכן שחלק מן הנתונים אינם תואמים את המציאות היום, אך לפי הידוע לנו זו לא השתנתה בצורה מהפכנית, ולכן ביכולתה של הסקירה לתת גם היום תמונה כוללת של מערכות השיווק ובפרט של בעיית הערלה בשוק. מובן שבעתיד המציאות יכולה להשתנות, ויש להביא זאת בחשבון.

סקירה

רשימותיו של ד"ר משה זקס, מהמכון לחקר החקלאות עפ"י ההלכה,⁸ ובהם נתונים על אחוזי ערלה בשווקים במדינת ישראל מסתמכות על מספר הנטיעות שמתבצעות במיני הפירות השונים במדינת ישראל. ראוי לציין שאין כיום אף גוף במדינת ישראל, שמסוגל לתת נתונים מדויקים על ביצוע נטיעות, מספרן ומיקומן. בעוד שלפני שנים רבות מועצת הפירות ומועצת פרי-ההדר שלטו על הנטיעות במדינת ישראל, היום חקלאי שרוצה לטעת פרס או מטע, הרשות ביזו. הגוף היחיד שברשותו נתונים עדכניים, באופן יחסי המקיפים את המינים והאזורים השונים, היא הרבנות הראשית. מערכת הפיקוח של הרבנות הראשית חולשת על רוב השטחים במדינת ישראל ועל רוב מיני הפירות, ובידה הנתונים של נטיעות כולל עצי מילואים. הדברים מגיעים לידי כך שארגון מגדלי הפירות, שרוצה לנסות לנתב ולווסת את הנטיעות מבקש את הנתונים שקיימים במאגרים של הרה"ר, וגם הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מבקשת כל שנה נתונים מהרה"ר לישראל.

יש להבחין בין פירות הדר לשאר מיני פירות. בפירות הדר לא קיים שיווק ישיר של פירות לשווקים בגלל בעיות של מראה הפרי וכדו'; כל הפירות עוברים בבתי אריזה, ולכן השליטה של הרה"ר היא מוחלטת. יש מערך של פיקוח על השטחים, כפי שיתבאר להלן, ובתי אריזה אינם מקבלים פרי שאין עליו אישור של הרבנות הראשית. מעט מאד פירות ערלה יכולים להגיע לשווקים, כאשר לא עברו דרך בתי אריזה, ואז ניכר בפירות שאין הם מדוברים. ניתן לומר כמעט באופן מוחלט, שבפירות הדר אין ערלה בשווקים.

8. הרשימות מתפרסמות מידי שנה בחוברת 'הליכות שדה', וכן באינטרנט באתר 'דעת'.

במיני פירות אחרים, פירות הקיץ, נשירים וכו', הפיקוח הוא פחות הדוק מאשר בפירות הדר, והסיבה לכך היא כי השיווק אינו עובר בהכרח דרך בתי אריזה. לכן יש גם שיווק ישיר של חקלאיים לשווקים המקומיים. עם זאת, יש לציין שגם במיני פירות אחרים השליטה של מערכת הפיקוח של הרה"ר בכל ארץ ישראל היא טובה ויעילה מאד, והיא משתפרת מידי שנה הודות למודעות של הצרכנים, הרבנויות וממילא החקלאים. אלו האחרונים יודעים היטב שכדאי להם לקבל פיקוח על נטיעות ערלה שכן בלא זה הם חוסמים לעצמם אפשרויות שיווק.

מי שאין לו אישור כשרות אינו יכול לשווק לרשתות ואינו יכול לשווק לצה"ל. הדרך היחידה שנתרה לו היא לשווק שיווק ישיר בשווקים סיטונאיים.

מערכת השיווק היום בארץ מתחלקת לענף של רשתות גדולות שחולש בערך על 70% מן השיווק ו- 30% שווקים חופשיים. כאמור יש מערך שיווק לרשתות וביניהם: קטיף (שופרסל), יחדיו (קואופ הריבוע הכחול), ביכורי שדה דרום, ביכורי שדה צפון, אברג'ל, אזולאי, שפיט ועוד. מערכות השיווק הגדולות הללו משווקות את הפרי לכל הרשתות וכן לצה"ל. במערכות אלו הפיקוח הוא ריכוזי, ואין כניסה של פרי או ירק ברשתות שאינן עובר דרך מערך השיווק שאחראי על הרשת.

מערך הפיקוח של הרה"ר כולל כשלושה אגרונומים שעובדים מטעם הרה"ר ועוד כ- 15 אגרונומים ואנשי שטח שבדקים ומפקחים על שטחים בכל רחבי הארץ, באופן עצמאי, תמורת תשלום של החקלאים ישירות אליהם (תמורת חשבונות). כאמור יותר ויותר חקלאים מודעים לכך שהם אינם יכולים לשווק לגופים גדולים ללא אישור שאין פירותיהם ערלה, ולכן הם מיוזמתם מזמינים את הפיקוח, כדי לקבל את אישור הרבנות. המפקחים מסתובבים בשטח, בודקים ודואגים לכך שפירות ערלה יורדו מן העצים בתחילת גידולם, ורק לאחר הורדת הפרי, החקלאי מקבל את האישור המבוקש. רמאויות של חקלאים שקבלו אישור ומשווקים פרי של חקלאי שלא קיבל אישור, מצויות בשולי השוליים, שכן החקלאי המאושר חתום על חוזה ועל טופס משפטי, שאם הוא נתפס הוא משלם קנס מנהלי, ומתבטל אישור הכשרות לכל המטעים שברשותו למשך 5 שנים.

כל גופי הכשרות בארץ, בד"צ וכו', נסמכים על אנשי השטח והאגרונומים של הרה"ר, כשהם באים לפקח ולבדוק שטחים ומטעים לצורך שיווק הפרי דרך מערך הכשרות שלהם. יתר ע"כ גם מבחינת החוק הם אינם יכולים לתת אישור כשרות אלא א"כ הם מגובים ע"י מערך הכשרות של הרה"ר, ובלעדי גיבוי זה הם עוברים על חוק הונאה בכשרות.

לאור כל הנ"ל יש להסיק שהנתונים שמציג ד"ר משה זקס, שכאמור מסתמך על נתוני הנטיעות (שהוא מקבל מהרה"ר) נותנים אמנם אינדיקציה מסוימת על אחוזי הערלה, אך נתונים אלו רחוקים מלהיות מדויקים – וזאת מכמה סיבות:

1. הנתונים אינם מתייחסים ואינם לוקחים בחשבון את מערך הפיקוח של הרה"ר הדואג להוריד את פירות הערלה מכל השטחים המפוקחים.
2. הנתונים גם אינם מתייחסים לכך שחלק מן הנטיעות הם נטיעות בגוש ובגידול 'דו-שנתי', ובמניין שנות הערלה נלקחות בחשבון גם שנות הגידול במשתלה.
3. כאמור לעיל, דווקא לשווקים החופשיים מתנקזים כל הבעיות, ופירות הערלה שאינם יכולים להגיע לרשתות ולצה"ל, מוצאים את דרכם בשיווק ישיר לשווקים הקטנים.
4. הנתונים הנ"ל משקפים נטיעות ערלה ואינם משקפים כמה פירות ערלה מגיעים לשווקים.

יש עוד שתי נקודות שראוי לקחת בחשבון, כאשר מכריעים את ההלכה ונוקטים עמדה כאשר לקניית פירות בשוק, כשאינן פיקוח של גוף כשרות כלשהו:

1. המחיר שהצרכן משלם עבור פירות וירקות אינו בהכרח יותר גבוה ברשתות מאשר בשווקים קטנים, והרבה פעמים הרשתות מורידים את המחירים ומוכרים את הפירות במחיר 'הפסד', כדי למשוך קונים בכל שלל ההיצע שהם מציעים ברשת מלבד הפירות והירקות.
2. מערך הכשרות של הרה"ר עשה בעשרים השנים האחרונות צעדים גדולים וגרם לירידה דרסטית של כמות פירות ערלה בשווקים – זאת הודות למערך הכשרות ולפיקוח, אך בראש ובראשונה הודות למודעות הציבורית של הצרכן שאינו מעוניין בפרי ערלה. כאמור, מודעות זו גורמת ליותר ויותר חקלאים לדרוש פיקוח, אף שיש לפיקוח עלויות כספיות, מתוך ידיעה שיש לכך כדאיות כלכלית. היתר גורף של קניית פירות בשווקים יחזיר אותנו שנים אחורה, ועלול לגרום למודעות ציבורית הפוכה.